

Burak Çalışkan

Karadeniz'de Değişen Güç Dengeleri ve Türkiye-Rusya İlişkileri

KAFKASYA

ANALİZ 22

OCAK 2017

İNSAMER
İHH İNSAN VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITY AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Analiz 22

Kafkasya
Ocak 2017

Karadeniz'de Değişen Güç Dengeleri ve Türkiye-Rusya İlişkileri

©İNSAMER 2017

Bu yayının bütün hakları
İNSAMER İnsani ve Sosyal
Araştırmalar Merkezi'ne aittir.
İNSAMER'in izni olmaksızın
yayının metni herhangi
bir formda yayımlanamaz,
kopyalanamaz, çoğaltılamaz
ve dağıtımını yapılamaz. Kaynak
gösterilerek alıntı yapılabilir.

Hazırlayan:

Burak Çalışkan

Genel Yayın Yönetmeni:

Dr. Ahmet Emin Dağ

Editör:

Ümmühan Özkan

Web Editörü:

Mervenur Lüleci Karadere

Referans İçin:

Çalışkan, Burak, "Karadeniz'de
Değişen Güç Dengeleri ve
Türkiye-Rusya İlişkileri",
İNSAMER, Analiz 22, Ocak 2017.

Bu yazının içeriği ile
ilgili bütün sorumluluk
müellifine aittir.

İÇİNDEKİLER

Giriş	01
Soğuk Savaş Sonrası Durum	01
Kırım'ın İlhakı	03
Diplomasi ile Gelen Türk Akımı Projesi	05
Kırım'ın İlhakının Ardından Karadeniz'deki Güç Dengesi	07
NATO'nun Karadeniz'deki Faaliyetleri	10
Sonuç	13
Sonnotlar	15
Kaynakça	17

Giriş

Avrasya’nın en önemli iç denizi olarak kabul edilen Karadeniz, tarih boyunca stratejik önemini korumuştur. Asırlarca buradaki hâkim devletlerin egemenliği altında bulunan bölge, uluslararası etkilere de kapalı kalmıştır. Bizans, Osmanlı ve Rus imparatorluklarının uzun dönemli egemenlikleri sonrasında Karadeniz, Soğuk Savaş’ın ardından belki de ilk defa uluslararası mücadelenin bir konusu haline gelmiştir. Türk boğazlarıyla Akdeniz’e, Volga-Don kanalıyla Hazar Denizi’ne, Kerç Boğazı’yla Azak Denizi’ne, Ren-Tuna kanalıyla Kuzey Denizi’ne, Main-Tuna kanalıyla da Baltık Denizi’ne bağlantısı bulunan Karadeniz, bu özellikleriyle kendisine kıyası bulunmayan küresel güçlerin de dikkatini çekmektedir.

19. yüzyılla birlikte etkisini göstermeye başlayan jeopolitik çalışmalarında da Karadeniz önemli bir yer tutmaktadır. Alanın en önemli isimlerinden biri kabul edilen Halford J. Mackinder, 1. Dünya Savaşı sonrası kaleme aldığı *Democratic Ideals and Reality* (Demokratik İdealler ve Gerçekler) adlı eserinde daha önceki çalışmalarını revize etmiş ve ünlü *Heartland* (Kalpgah) terimine Karadeniz bölgesini de dâhil etmiştir.¹ ABD’li Amiral Alfred Thayer Mahan’ın “Deniz Hâkimiyet Teorisi”nde² ve hava jeopolitiğinin önemli isimlerinden biri olan Alexander Seversky’nin eserlerinde de dünya hâkimiyeti için kontrol altında bulundurulması gereken en önemli bölgelerden biri olarak Karadeniz gösterilmiştir.

Soğuk Savaş Sonrası Durum

Soğuk Savaş dönemi boyunca Karadeniz'e kıyısı olan tek NATO üyesi olarak Türkiye, Doğu Bloğu'na karşı bölgede güvenliği sağlamıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılması ile Karadeniz'de bölgesel bir güç olarak beliren Türkiye, hem güvenlik alanında hem de ekonomi alanında yeni iş birliği önerileri ile dikkat çeken bir ülke konumuna gelmiştir. Rusya'nın geleneksel rakibi olan Türkiye, 1990'lı yıllarda bölgede aktif politikalar izlemiş; liderlik rolüne soyunan Türkiye'yi Rusya'ya bir alternatif olarak gören ABD de bu durumu desteklemiştir. Karadeniz'de Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin devamını sağlamak ve bölgede etkin hale gelmek isteyen Türkiye, izlediği politikalarla bu hedeflerine ulaşmaya çalışmıştır.³

Rusya ise Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, toparlanma sürecinde Karadeniz havzasını kilit bir önemde görmüş, dağılma sonrası bölgede kaybettiği prestiji yeni enerji ve ticaret politikalarıyla dengelemeye çalışmıştır. Özellikle Hazar enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara ulaştırılması bakımından Karadeniz, büyük önem arz etmektedir.

Türkiye, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Karadeniz'de meydana gelen güç boşluğunu, Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) ile fırsat çevirmeye çalışmıştır. Karadeniz havzasındaki ülkelerin ekonomik iş birliğini amaçlayan teşkilat, Türki-

ye'nin sanayi hamleleriyle paralel bir şekilde ortaya çıkmıştır. Rusya'nın 1992 yılında Türkiye'nin çabalarıyla başlatılan KEİ Anlaşması'na İstanbul'da imza atması, Sovyet sonrası dönemde gerçekleşen ilk önemli dış politika hamlesidir. Rus iç ve dış politikasında ciddi tartışmaların bulunduğu bir dönemde ilk dış politika hamlesinin Karadeniz'le ilgili olması, Rusya'nın bölgeye verdiği önemi göstermesi adına da dikkat çekicidir.⁴

Rusya'nın sınırları dışında kalan Kırım'daki Karadeniz Donanması'nın statüsüne dair sorunlar, Rusya'yı bölgede iş birliğine zorlamıştır.

Sovyetlerin dağılmasının ardından Kırım'daki Karadeniz Donanması'nın Ukrayna'nın egemenlik alanında kalması, Rus dış politikası açısından önemli bir problem olarak görülmüştür. Rusya'nın egemenliğinin dışında kalan donanmanın ana limanı, bu ülkenin bölgedeki liderlik konumunu yitirmesine yol açmıştır. Ukrayna ile Rusya arasında 1992'de başlayıp 1997'ye kadar süren tansiyonu yüksek görüşmelerde, Karadeniz Donanması'nın statüsüne ilişkin sorunun çözümü bir anlaşmayla sağlanmıştır. Ancak asıl önemli problem Kırım'ın egemenlik meselesidir ki, bu durum çoğu zaman diğer konuların önüne geçmiştir.⁵

Rusya'nın sınırları dışında kalan Kırım'daki Karadeniz Donanması'nın statüsüne dair sorunlar, Rusya'yı bölgede iş birliğine zorlamıştır.

Nihai olarak 1997’de Rusya, Sivas-topol’daki Karadeniz Donanma Üs-sü’nü yıllık 100 milyon dolar karşılığında 20 yıl süreyle Ukrayna’dan kiralamıştır. Bu şekilde Rusya, Karadeniz’deki askerî varlığını sürdürmeyi başarsa da bölgenin statüsüne ilişkin tartışmalar devam etmiştir.⁶

Rusya’nın Karadeniz’deki en büyük korkusu Karadeniz’e kıyısı olmayan büyük bir gücün yahut NATO gibi askerî bir örgütün bölgede bulunmasıydı. Ancak NATO’nun 1999 ve 2004’teki genişlemesinin ardından Rusya bu duruma engel olamayacağını anlamıştır.

Özellikle Romanya ve Bulgaristan’ın NATO ve Avrupa Birliği (AB) üyelikleri, Karadeniz’e yeni komşular getirmiş, böylelikle Rusya’nın Karadeniz’deki kırmızı çizgisi aşınmıştır.⁷

Gürcistan ve Ukrayna’nın NATO’ya üyeliklerinin gündeme gelmesi ise Rusya’yı teyakkuza geçiren gelişmeler olmuştur. Gürcistan ve Ukrayna’da gerçekleşen renkli devrimlerin ardından Rusya, bu ülkelerde proaktif bir dış politika izlemeye başlamış ve bu ülkelerin NATO üyeliklerini engellemek Rusya için temel hedef olarak belirlenmiştir. 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan savaşla birlikte Rusya, çıkarlarını muhafaza etmek adına gerektiğinde askerî müdahalede bulunabileceğini göstermiştir. Hatta bu savaşla birlikte bölgedeki statükunun Rusya lehine değiştiği bile söylenebilir. Çünkü Gürcistan’ın NATO üyeliğinin ertelenmesi ile Rusya temel amacına ulaşırken, ABD bölgede büyük prestij kaybı yaşamıştır.⁸

Kırım'ın İlhakı

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Batı ve Rusya arasında pragmatik bir denge politikası izlemeye çalışan Ukrayna, günümüze kadar istikrarlı bir siyasi yapı kuramamıştır. Kasım 2013'te başkent Kiev'de muhaliflerin başlattığı protestolar tüm dünyada dikkatleri çekmiş ve yarattığı etki Karadeniz bölgesinde büyük değişimlere neden olmuştur. Dönemin Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in AB ile yapılacak olan ortaklık anlaşmasını iptal ederek Rusya ile iş birliği yapması, muhaliflerin tepkisine yol açmıştır. Bu karardan sonra başlayan protestolar polis şiddetiyle bastırılmaya çalışılmış, bu durum üzerine ülkedeki gerginlik iyice artmış ve yaşanan olaylarda onlarca gösterici hayatını kaybederken, süreci yönetemeyen Viktor Yanukoviç Şubat 2014'te ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır.

Yanukoviç'in ülkeyi terk etmesi üzerine Ukrayna Parlamentosu, Cumhurbaşkanı'nı azlederek geçici bir hükümet kurmuş, bu süreçte AB muhaliflerle birlikte olduğunu gösterirken, Rusya Yanukoviç'i desteklemiştir. 27 Şubat 2014'te Rusya'nın Kırım'daki Rus milislere yardım etmesi ile milislerin bölgede kontrolü ele geçirmesi hem Ukrayna hem de Karadeniz için yeni bir sayfa açılması anlamına gelmiştir.

Gelişen süreçte Kırım Parlamentosu 16 Mart'ta bağımsızlığını ilan etmiş, Rusya Federasyonu da bu kararı tanımıştır. 21 Mart 2014 tarihinde ise

Kırım resmen Rusya'ya bağlanmıştır. Bu gelişmeyle birlikte Karadeniz'deki dengelerin ciddi şekilde sarsıldığını söylemek mümkündür.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Ukrayna'nın egemenlik sahasında kalan Rusya'nın Karadeniz Filosu, bu devlet için bölgede iş birliğini zorunlu kılmıştır.

Türkiye'nin bölgedeki girişimlerine imzacı olan Rusya, bölge dışı aktörler karşısında da Türkiye ile uyumlu bir politika yürütmeye çalışmıştır. Moskova yönetimi, Ankara gibi Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin devamından yana bir tavır takınırken bu durum, iki bölgesel gücün Karadeniz'de statükoyu korumak adına hareket ettiğini göstermekteydi. Ancak Kırım'ın ilhakı ile birlikte denge Rusya lehine bozulmuştur.

İlhakla birlikte Sivastopol Limanı'na da sahip olan Rusya, Karadeniz'de daha rahat hareket etme imkânı bulmuştur. Bundan dolayı ilhak sonrası bölgedeki uyumun devam edip etmeyeceği şüpheli hale gelmiştir.

Kırım'ın ilhakı Türkiye açısından da son derece önemlidir. Zira hem Kırım'la olan tarihî bağlar hem de Kırım'daki Türk ve Müslüman halk, Türkiye'nin bölgeye ilgisiz kalmasını imkânsızlaştırmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu süreçte

---

İlhakla birlikte Sivastopol Limanı'na da sahip olan Rusya, Karadeniz'de daha rahat hareket etme imkânı bulmuştur. Bundan dolayı ilhak sonrası bölgedeki uyumun devam edip etmeyeceği şüpheli hale gelmiştir.

Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini belirtirken, Kırım Tatarlarının haklarını en önemli konu olarak belirlemiş ve argümanlarını bu konu üzerinden yürütmüştür. Özellikle Kırım Tatar Millî Meclisi Başkanı Mustafa Abdül Cemil Kırımoğlu Türkiye'ye birçok ziyaret gerçekleştirmiş, dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün elinden "Cumhuriyet Nişanı" almıştır.

Bütün bunların yanında Türkiye, Ukrayna krizini başından itibaren dikkatle takip edip ihtiyatlı bir politika izlemiştir. Süreç içerisinde Ukrayna'daki hem siyasi hem de insani kriz daha da derinleşmiştir. Türkiye bu noktada Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini her fırsatta belirtirken, diplomasinin gereği olarak bütün taraflarla görüşüp bir uzlaşma noktası aramıştır. Nitekim ABD ve AB'nin Rusya'ya karşı uyguladığı ekonomik ve siyasi yaptırımlara Ankara, izlediği dengeli ve hassas politika gereği

katılmamıştır. Bunda Moskova'nın Türkiye'nin ikinci büyük ticaret ortağı olması ve enerji bağımlılığı gerçeği de etkili olmuştur. Bu karmaşık denklem içinde Türkiye (Ukrayna krizi bağlamında), hem Rusya hem de Ukrayna ve Batı ile olan ilişkilerini zedelemeyecek hassas bir dış politika izlemiştir.

Türk Akımı Doğal Gaz Boru Hattı

Diplomasi ile Gelen Türk Akımı Projesi

Ukrayna krizinin başından itibaren Ankara'nın izlediği politikalar klasik Soğuk Savaş mantığından çok farklıydı. Bir grubun yahut bloğun politikalarının parçası olmaktan ziyade, kendi politikalarını ortaya koyan ve bunları gerçekleştirmeye çalışan bir

dış politika izlendi. Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne önem veren, Kırım Tatar halkına desteğini her fırsatta dile getiren Türkiye, siyasi konularda birçok anlaşmazlık yaşasa da Batılı devletler tarafından Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırımlara katılmamıştır. Ayrıca dönemin başbakanı Ahmet Davutoğlu, Kiev ile Moskova arasında irtibatın asla kesilmemesi gerektiğini, Avrupa'nın yeni bir Berlin Duvarı'na ihtiyacı olmadığını söyleyerek diplomasinin önemine dair güçlü vurgular yapmıştır. Nitekim kriz ortamında izlenen bu dış politika, hem Ukrayna hem de Rusya cephesinde Türkiye'ye karşı güven uyandırmış, ilişkilerin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Rusya'nın Batı karşısındaki en önemli kozu olan enerji konusunda da tartışmalar yaşanırken, Putin enerji denkleminde bütün hesapları altüst eden bir hamle yapmıştır. Aralık 2014'te Türkiye'yi ziyaret eden

Gazprom'un başkanı Aleksey Miller, AB'nin gaz vanasının artık Türkiye'nin elinde olduğunu belirten bir açıklama yapmıştır.

Putin'in, Güney Akım boru hattı projesinin AB'nin çıkardığı zorluklar nedeniyle iptal edildiğini ve bu boru hattı yerine Türkiye üzerinden Yunanistan sınırına ulaşacak olan yeni bir boru hattı inşa edileceğini açıklaması, derin tartışmalara neden olmuştur. Putin'in bu tarihi ziyareti Batı basınının da büyük

ilgisini çekmiş ve sürecin tek kazananı olarak Türkiye ön plana çıkarılmıştır.⁹ Karadeniz'den geçecek olan bu boru hattı Türk-Rus ilişkilerinde önemli bir bağlantı işlevi görecektir.

Ankara ve Moskova'nın Suriye, Kafkasya ve Ukrayna'daki krizlerde taban tabana zıt politikalar izledikleri bir dönemde imza attıkları bu ticari anlaşma, iş birliği adına çok önemli bir gösterge sayılmıştır. Ayrıca Güney Akım boru hattındaki iptal ve meydana gelen değişiklik, Rusya'nın Türkiye'ye verdiği bir güven teminatı olarak da değerlendirilmiştir. Türkiye de Güney Akım boru hattı yerine inşa edilecek "Türk Akımı" ile birlikte enerji koridoru olma hedefine bir adım daha yaklaşmıştır. Bu noktada Gazprom'un başkanı Aleksey Miller, AB'nin gaz vanasının artık Türkiye'nin elinde olduğunu belirten bir açıklama yapmıştır.

Türk Akımı projesi bunlara ek olarak Karadeniz'de sadece silahlanmanın değil ticaretin ve enerji tedarikinin de mümkün olabileceğini göstermiştir.

Kırım'ın İlhakının Ardından Karadeniz'deki Güç Dengesi

Kırım'ın ilhakı öncesi Karadeniz'deki Türk-Rus donanmalarının karşılaş-tırmasında Türkiye'nin görece üstünlüğünden bahsedilebilir. İlhak öncesi Rusya'nın Karadeniz Filosu 24 ana su üstü muharip gemisi, 2 dizel denizaltı ve 13 anti denizaltı savaş gemisinden oluşuyorken, bunları 34 uçak (18'i

SU-24M) ve 40 helikopter (30 ASW Ka-27PL) desteklemekteydi. Pek çok uzmana göre bu filonun %50'sinin onarımına ihtiyacı vardı. Türk donanması ise 24 ana su üstü muharibi, 19 fırkateyn, 25 füze botu, 20 mayın temizleyici, 15 denizaltı ve 8 anti denizaltı savaş gemisinden oluşuyorken,

bunları 100'ü operasyonel olmak üzere 440 uçak destekliyordu.¹⁰ Ayrıca Türk Donanması Rus Filosu ile karşılaştırıldığında çok daha modern bir görünüm sergilemekteydi.¹¹ Ancak 2008'deki Rusya-Gürcistan savaşında görüldüğü gibi Ankara'nın bu görece üstünlüğü Moskova'nın büyük Karadeniz'deki (*The Wider Black Sea*) etki alanını sınırlandırabilme için yeterli değildi. Buna rağmen Rusya'nın Karadeniz'deki ana filosunda tam hâkimiyete sahip olmaması, buna karşın Türkiye'nin sayısal olarak daha büyük bir donanmaya sahip olması gibi durumlar, Ankara'nın elini güçlendiren faktörler olarak dikkat çekmekteydi.¹²

Ayrıca Türkiye, 2004 yılından itibaren Türk Donanması'nı daha etkin hale getirmek amacıyla Türkçe kısaltması "MİLGEM" olarak bilinen 3 milyar dolarlık "Milli Savaş Gemisi" projesini planlamıştı. Bu plan dâhilinde MİLGEM projesinin birinci gemisi olan TCG HEYBELİADA (F-511) 27 Eylül 2011 tarihinde, ikinci gemisi olan BÜYÜKADA (F-512) 27 Eylül 2013 tarihinde hizmete alınmıştır. Proje kapsamında planlanan TCG BURGAZADA (F-513) ve TCG KINALIADA (F-514) gemilerinin sırasıyla 2018 ve 2020'de aktif hale gelmesi beklenmektedir. Türk donanması bu projelerin hayata geçirilmesiyle önemli bir güç elde etmiştir.¹³

MİLGEM projesine ek olarak yerli üretim anti-denizaltı savaş korvetleri ve TF-100 anti-hava savaş firkateynlerinin yapımını tamamlayan Türkiye, TF-2000 Hava Savunma Harbi Firkateyni projesini de 2013 yılında

başlatmıştır. TF-100'lerin iki katı büyüklüğündeki TF-2000 hava savunma harbi firkateynleri Türk Donanması'nın bir açık deniz donanmasına dönüşmesinde önemli katkılarda bulunacaktır. TF-100 ve TF-2000 firkateynleri, Türkiye'nin Karadeniz'deki kuvvetlerinin ana unsurunu oluşturan Alman yapımı Meko-200 firkateynlerinin yerini alacağı için de kilit öneme sahiptir.¹⁴

15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar neredeyse 400 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalan ve bir "Türk Gölü" olarak anılan Karadeniz, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından tekrar Türk Donanması'nın bölgedeki üstünlüğüyle anılmaya başlanmıştır.

Karadeniz'de böyle bir durumun ortaya çıkmasında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya'nın Karadeniz'de

Karadeniz, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından tekrar Türk Donanması'nın bölgedeki üstünlüğüyle anılmaya başlanmıştır.

kıyısının azalması, donanmasının ana üssünün başka bir ülkenin topraklarında kalması ve Sovyet döneminden kalan donanmasının modernize edilmemesi etkili olmuştur. Buna ilaveten Türkiye'nin 1990'ların ilk dönemiyle başlattığı Karadeniz'de etkin olma siyaseti, 2000'lerde savunma sanayisi ve millî gemi yapımına verilen önemle dengeleri iyiden iyiye Türkiye lehine değiştirmiştir.

Türkiye bu projelerin yanında *RMK Marine* ile korvet tipi altı geminin yapımı için anlaşmışken, siyasi anlaşmazlık ve gecikmeler sebebiyle Aralık 2013 tarihinde Türk Hükümeti sözleşmeyi iptal etmiş ve yeni bir ihale gerçekleştirmiştir. Ancak bu iptalle gelen üretim planlamasındaki

gecikme, Türkiye açısından “yeniden güce kavuşmuş bir Rusya karşısında” Karadeniz'de dört ila sekiz yılda kapatabileceği bir savunma boşluğu yaratmıştır. Çünkü Kırım'ın ilhakıyla birlikte, artık Türkiye'nin karşısında daha güçlü bir Rus deniz kuvveti bulunmaktadır.¹⁵

Kırım'ın ilhakının ardından hepsi olmasa da Ukrayna'nın sahip olduğu 11 ana su üstü muharip gemisinin birçoğu Rusya'nın eline geçmiş ve Rusya altı Amiral Grigorovich fırkateyninden ikisinin yapımını tamamlamıştır. Geriye kalan fırkateynlerin ise en geç 2017-2019 yılları arasında hizmete girmesi beklenmektedir. Türkiye'nin modifiye edilmiş Meko-200 Barbaros fırkateylerinden daha büyük ve daha

gelişmiş olan bu gemiler, süpersonik shtil-1 karadan havaya savunma sistemiyle donanımlı ilk gemiler olacaktır. Ayrıca 2014 yılında geliştirilmiş-Kilo sınıfı (Project 636,3) iki denizaltı Rusya'nın Karadeniz Filosu'nda aktif hale gelmiştir. Hazırlık süreçleri çok uzun zaman alan Oskol ve Krasnodar denizaltılarının ise 2017 yılında hizmete alınması beklenmektedir. Bunlara ek olarak 2016 yılının başında Karadeniz Filosu'nda Buyan sınıfı, Kalibr (SS-N-27) gemisavar füzeleri ile donatılmış

Serpukov ve Zeleny Dol korvetleri de faaliyete başlamıştır.¹⁶

Hizmete giren envanterler, başka üslerden kuvvet aktarımı ve mevcut projeler değerlendirildiğinde Karadeniz'deki donanma dengesinin 2017-2018 yılları arasında Rusya lehine bozulacağını, 2018-2022 yılları arasında ise tekrar denge noktasına geri döneceğini göstermektedir. Karadeniz'deki silahlanma artışının kısa zamanda bölgeyi daha sıcak hale getireceği düşünülmektedir.¹⁷

NATO'nun Karadeniz'deki Faaliyetleri

Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye ve Rusya haricinde NATO ve ABD'nin de Karadeniz'de birçok faaliyeti bulunmaktadır. 2002 yılından itibaren ABD, Romanya'da bulunan Mihail Kogalniceanu Askerî Üssü'nü -başta Afganistan ve Irak olmak üzere- askerî operasyonlarda kullanmıştır. Ayrıca Romanya ve Bulgaristan, Amerika Birleşik Ordusu Avrupa Doğu Ortak Hareket Gücü çerçevesinde birlikte hareket etmektedir. Bu iki ülke ile ABD; askerî ekipman, eğitim ve asker yetiştirme gibi alanlarda iş birliği yapmaktadır. ABD'nin Karadeniz'deki askerî gücünü arttırması sadece Rusya tarafından değil, Türkiye tarafından da dikkatle izlenmiştir. Örneğin 2006 yılında NATO tarafından yürütülen Akdeniz merkezli anti-terörizm ve deniz güvenliği odaklı Etkin Çaba Harekâtı'nın (*Operation Active Endeavour*) Karadeniz'e genişletilmesine bir NATO üyesi olmasına

rağmen Türkiye karşı çıkmıştır. Bunun temel sebebi, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nden itibaren uyguladığı "Denge Politikası"nın ABD tarafından bozulmasını istememesidir.¹⁸

Türkiye'nin bölgedeki statükodan memnun olduğunu gösteren bu tavır ayrıca bağımsız bir Karadeniz politikası izlemek istediğinin de mesajı olmuştur. Ancak Rusya'nın Kırım'ı ilhakıyla birlikte, tarih boyunca rekabet halinde olmuş bu iki devletin, ender şekilde iş birliği yapabildiği bu süreci ne kadar daha devam ettirebileceği tartışmaya açılmıştır. Nitekim NATO üyesi ülkelerin 13 savaş gemisi ile Karadeniz'de 4-13 Temmuz 2014'te "Breeze-2014" adlı tatbikatı yapmaya karar vermesi, önemli bir gelişme olarak

---

Ukrayna krizini kendi adına çözümleyen Rusya, 2015 Eylül'ünde, Esad'ın muhalifler karşısında güç kaybetmeye başladığı bir dönemde, Rus askerî birliklerini Suriye'ye göndermiştir.

değerlendirilmiştir. Rusya da buna karşılık Kırım'ın Sivastopol Üssü'ne konuşlanan Rus Donanması'na bağlı 20 savaş gemisiyle NATO ile eş zamanlı tüm Karadeniz sularında kendi tatbikatını gerçekleştirmiştir.

Karadeniz'de bu gelişmeler yaşanırken 2011 yılında başlayan Suriye savaşı da bütün şiddetiyle devam ediyordu. Rusya, iyi ilişkilere sahip olduğu Beşar Esad yönetimine destek olurken, Türkiye ise yıllardır süren zulüm ve baskıdan bıkmış olan Esad karşıtı muhalefete destek veriyordu.

Ukrayna krizini kendi adına çözümleyen Rusya, 2015 Eylül'ünde, Esad'ın muhalifler karşısında güç kaybetmeye başladığı bir dönemde, Rus askerî birliklerini Suriye'ye gönderdi.

Bu tarihten itibaren Moskova, hava operasyonlarıyla birlikte Suriye'deki savaşa fiilen dâhil olmuştur. Suriye'deki meşru hükümetin davetiyle bölgede bulunduğunu iddia eden Rusya, DAES başta olmak üzere bölgedeki tüm örgütlere karşı savaşa çağını ilan etmiştir. Ancak İdlib, Hama ve Humus'ta gerçekleştirilen Rus hava saldırıları DAES'i değil ılımlı muhalifleri, Türkmenleri ve sivil halkı hedef almıştır. Rus uçaklarının Türkmen köylerini bombalarken Türk hava sahasını birkaç kez ihlal etmesi, Türkiye'nin yeni angajman kuralları oluşturmaya neden olmuştur. Bu çerçevede 24 Kasım 2015 tarihinde Türk hava sahasını ihlal eden Rus savaş uçağı Türk jetleri tarafından düşürülmüş

ve bu olayla birlikte Türk-Rus ilişkileri uzun süren bir krizin içine girmiştir. Ancak krizin her iki ülkenin de yararına olmadığını anlaşılmasıyla ilişkilerin normalleştirilmesi için karşılıklı adımlar atılmıştır.

Vladimir Putin Suriye'ye müdahil olmuş, bu stratejik hamlesiyle de yavaş ve kriz bölgesini kendi sınırlarından oldukça uzak bir yere taşımayı başarmıştır. Rusya, Suriye'de izlediği politikalarla kendi ülke savunmasını Ortadoğu'dan başlatıp Batı'ya karşı savaşını bu topraklar üzerinden yürütmek istediğini göstermiştir. Ancak Temmuz 2016'da yapılan NATO Zirvesi'nde gündeme gelen konular, Rusya'nın savunmasını Ortadoğu'da kuramayacağı mesajını taşımaktaydı.

8 Temmuz 2016'da Polonya'nın ev sahipliğinde Varşova'da gerçekleştirilen NATO Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Genel Sekreter Jens Stoltenberg, NATO'nun Karadeniz'deki askerî varlığının kapasitesinin artırılıp artırılmayacağı konusunun ekim ayındaki savunma başkanları toplantısında ele alınacağını belirtmişti. 7 Eylül 2016'da Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te gerçekleştirilen NATO-Gürcistan Komisyonu dördüncü toplantısının ardından Karadeniz'in Avrupa-Atlantik güvenliği açısından çok önemli olduğunu ifade eden Stoltenberg, "*Rusya'nın Karadeniz'deki varlığının yanında Kırım Yarımadası'nda da yoğun bir askerleşme gördük. NATO, Karadeniz'deki varlığını ve görünürlüğü artırma konusunda daha önceden bir karar almıştı. Bu noktada bölgede ve Karadeniz'de*

varlığımızı güçlendireceğiz. Bu doğrultuda askerî uzmanlarla görüşüyoruz." şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

25-27 Ekim 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen NATO Savunma Bakanları Toplantısı'nın ardından ise Jens Stoltenberg, "*Rusya'nın davranışlarından kaygı duyuyoruz. Tansiyon yüksekken diyalog kurmak daha büyük önem taşır. NATO-Rusya konseyi önemli bir diyalog kapısı olacaktır. NATO'nun ana sorumluluğu 1 milyar aşkın vatandaşını korumaktır.*" demiştir. Ancak NATO diyalogdan önce caydırıcılık kararı almış gözükmektedir. ABD, İngiltere, Almanya ve Kanada'nın, yılın ilk döneminde ittifakın doğu bölgesinde kurulacak olan çok uluslu birliklere liderlik etmeyi kabul ettiğini hatırlatan Stoltenberg, şunları söylemiştir: "*Bugün birçok müttefikin bu birliklere katkılarını onayladığını gururla iletiyorum. Arnavutluk, İtalya, Slovenya ve Polonya, Kanada'nın liderliğinde Letonya'daki birliğe; Belçika, Fransa, Hırvatistan, Norveç, Hollanda ve Lüksemburg, Almanya liderliğinde Litvanya'da kurulacak birliğe; Danimarka ve Fransa, İngiltere liderliğinde Estonya'da kurulacak birliğe; Romanya ve İngiltere de ABD liderliğinde Polonya'daki birliğe katkı sağlayacak.*"

Stoltenberg, 2017'de konuşlandırılacak olan birliklerin tam anlamıyla çok uluslu olacağına işaret ederek, "*Bu, doğru anlaşılması gereken bir mesaj veriyor. NATO, bir ve bütün olarak duruyor. Herhangi bir müttefike saldırı hepimize saldırı anlamını taşıyor.*" diye konuşmuştur.¹⁹ NATO böylece 4.000'den

fazla askeri Polonya ve Baltık ülkelerine yerleştirme kararı almış oldu. NATO bu kararıyla Soğuk Savaş sonrası Rus sınırına karşı en geniş askeri hamlesini gerçekleştirmiştir.

NATO'nun bu hamlelerine karşı Rusya Dışişleri Bakanlığı Avrupa

İşbirliği Dairesi Başkanı Andrey Kellin, *Sputnik*'e verdiği röportajda, "NATO'nun Rusya sınırları yakınındaki askeri altyapısını geliştirmeye devam etmesi halinde, Moskova gereken yanıtı verecektir." diyerek Rusya'nın bu konudaki rahatsızlığını dile getirmiştir.²⁰

Sonuç

Rusya'nın son dönemlerde Karadeniz'de önemli bir silahlanmaya girişmesi ve bölge ülkelerine karşı saldırgan bir politika izlemesi, Türkiye gibi NATO'yu da oldukça rahatsız etmiştir. Suriye'de

yaşanan savaştan dolayı Türk-Rus ilişkilerinin oldukça gergin olduğu bir dönem olan Mayıs 2016'da, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bir konuşması sırasında, "NATO Genel Sekreteri Stoltenberg'e Karadeniz'de görünmemeniz, Karadeniz'i adeta Rus gölü olarak gösteriyor. Karadeniz'i tekrardan istikrar havzası kılmalıyız, dedim." ifadelerinde bulunmuştur.²¹ Ekim 2016'da NATO Zirvesi'nde alınan kararlarda Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu uyarısının dikkate alındığı gözlemlenmiştir.

Eylül 2016'da ise Rusya Genelkurmay Başkanı

Valery Gerasimov Rusya'nın güney askeri bölgesinde düzenlenen Kafkasya 2016 tatbikatlarının sonuçlarının değerlendirildiği bir toplantıda, "Bundan birkaç yıl önce Rus (Karadeniz) Filosu'nun askeri kapasitesi Türk Deniz Kuvvetleri'ninkiyle

Asırlardır Karadeniz'in çevresinde birlikte yaşayan ve dünya politikalarını yönlendiren bu iki devlet, önümüzdeki süreçte de Karadeniz bölgesinde kriz yerine iş birliğini seçerek bölgede istikrar ve refahı egemen kılacaktır. Aksi bir durumda ise, Karadeniz yeni bir çatışma alanına dönüşerek her iki ülkeyi de olumsuz bir şekilde etkileyecektir.

kontrast halindeydi. O zamanlar Türkiye'nin neredeyse Karadeniz'in efendisi olduğu söyleniyordu” dedi ve ekledi: “Artık her şey değişti.”²²

Hem Türkiye hem de Rusya'dan gelen bu açıklamalar her iki ülkenin de birbirinin Karadeniz'deki askerî faaliyetlerinden rahatsız ve endişeli olduğunu göstermektedir. Ancak Ağustos 2016'dan itibaren Türk-Rus ilişkilerinin normalleşmeye başlaması, ekim ayından itibaren ise Suriye ve küresel politikalarda yaşanan gelişmelerle birlikte iki ülkenin sıkı bir iş birliğine girişmesi, Karadeniz'de de farklı bir süreci gündeme getirebilir.

Rusya'nın Karadeniz'de silahlanma faaliyetlerini aşırı derecede

artırması ve saldırgan politikalarına devam ederek Türkiye'yi rahatsız etmesi, Ankara'nın karşı bir hamle olarak bölgede NATO ile daha fazla iş birliği yapması sonucunu doğuracaktır. Ancak bir gerçek var ki, Karadeniz'e kıyısı olmayan üçüncü devletlerin ve NATO gibi askerî organizasyonların Karadeniz'de daha fazla etkinlik kazanması ne Rusya'nın ne de Türkiye'nin yararına olacaktır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin Karadeniz'de özenle kurduğu denge politikasının bozulması, her iki ülkeyi de zarara uğratacaktır.

Suriye Savaşı'nda görüldüğü gibi, Türkiye ve Rusya'nın birbirleriyle çekiştikleri ve kriz içinde bulundukları dönemde her iki

ülke de bu durumdan yarar sağlayamamış ve bunun sonucunda iş birliği yoluna giderek attıkları adımlarla küresel boyutta bir etkiye sebep olmuşlardır.

Asırlardır Karadeniz'in çevresinde birlikte yaşayan ve dünya politikalarını yönlendiren bu iki devlet, önümüzdeki süreçte de Karadeniz bölgesinde kriz yerine iş birliğini seçerek bölgede istikrar ve refahı egemen kılabilecektir. Aksi bir durumda ise, Karadeniz yeni bir çatışma alanına dönüşerek her iki ülkeyi de olumsuz bir şekilde etkileyecektir.

Sonnotlar

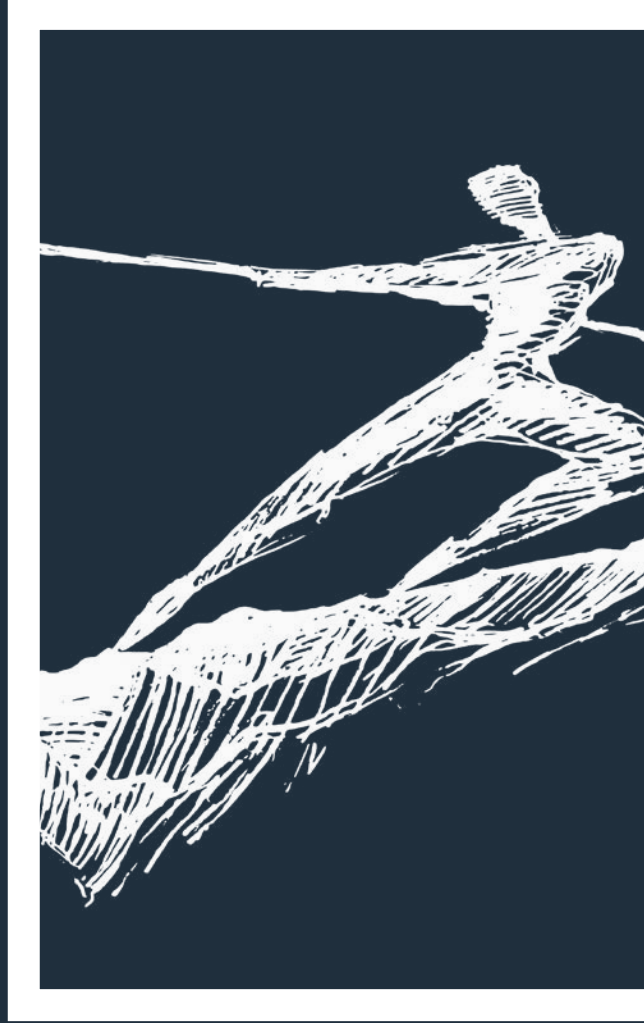
1. Halford J. Mackinder, *Democratic Ideals and Reality: a Study in the Politics of Reconstruction*, Washington DC: National Defense University Press Publications, 1942, s. 53-62.
2. Alfred Thayer Mahan, *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1763*, İstanbul: Karadeniz Kitap, 2011, s. 45-52.
3. Mustafa Aydın, "Europe's Next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement", *Institute for Security Studies*, No. 53, 2004, s. 22-25.
4. Fulya Ereker ve Utku Özer, "Onyedinci Yüzyıldan Günümüze Rusya'nın Karadeniz Politikası", Sezgin Kaya (der.), *Rusya'nın Doğu Politikası*, Bursa: Ekin Yayınları, 2013, s.190-191.
5. Ereker ve Özer, s. 192.
6. Erel Tellal, "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S. 3, c. 65, 2010, s. 208.
7. Dmitri Trenin, "Russia's Perspective on the Wider Black Sea Region", Daniel Hamilton and Gerhard Mangott (der.), *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*, Washington DC: Center for Transatlantic Relations, 2008, s. 107-108.
8. Ereker ve Özer, s. 195.
9. Andrew Roth, "in Diplomatic Defeat, Putin Diverts Pipeline to Turkey", *NY Times*, 1 Aralık 2014.
10. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı öncesi donanma kıyaslamaları ve sayısal veriler için bk. Michael Tanchum, "Turkey Vulnerable to Rising Russian Power in the Black Sea", *The Jerusalem Post*, 19 Nisan 2014; Duygu Bazaoğlu Sezer, "From Hegemony to Pluralism: The Changing Politics of the Black Sea", *SAIS Review*, c. 17, No. 1, 1997, ss. 1-30. Özgür Özdamar, "Security and Military Balance in the Black Sea Region", *Southeast European and Black Sea Studies*, c. 10, 2010.
11. Vurgulamak gerekir ki, bu bölümde Türk Donanması ile Rusya'nın Karadeniz Filosu kıyaslanmaktadır; tüm Rus Donanması değil. Coğrafyanın verdiği avantajla Türk Donanması'nın tamamı Karadeniz'de etkin bir şekilde kullanılabilir özelliktedir ancak Rusya için böyle bir durum söz konusu değildir.

12. Ilya Kramnik, "Black Sea Fleet: a 23-year adventure", *RIAC*, 12 Mart 2014.
13. Türk Deniz Kuvvetleri, "Ada Sınıfı Korvet Projesi", https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=72 (11 Kasım 2016).
14. Türk Deniz Kuvvetleri, "Fırkateyn Projeleri", https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=76&dil=1 (11 Kasım 2016).
15. Michael Tanchum, "Turkey Vulnerable to Rising Russian Power in the Black Sea", *The Jerusalem Post*, 19 Nisan 2014.
16. Turan Oğuz, "Karadeniz'de Denge Rusya Lehine mi Değişiyor?", Mart 2016, <https://tyrannosurusrex.wordpress.com/2016/03/02/karadenizde-denge-gercekten-rusya-lehine-mi-degisiyor/>.
17. Oğuz, "Karadeniz'de Denge Rusya Lehine mi Değişiyor?"; Svytavoslav Knyazev, "Russia's Lake: The Black Sea Fleet vs. the New Ukraine-Turkey Naval Coalition", Mayıs 2016, <http://www.globalresearch.ca/russias-lake-the-black-sea-fleet-vs-the-new-ukraine-turkey-naval-coalition/5526310>.
18. Sezai Özçelik, "Karadeniz'deki Rus ve ABD Güçlerine Uzman Bakışı", Mart 2014, <http://www.turksam.org/tr/haberin-yorumu-detay/978-karadeniz-deki-rus-ve-abd-guclerine-uzman-bakisi>.
19. Son dönemde NATO'nun dağılabileceğine dair yapılan spekülasyonlara karşı NATO Savunma Bakanları toplantısının ardından Jens Stoltenberg birlik vurgusu yaparak, Rusya'nın herhangi bir NATO üyesine yapacağı herhangi bir üyeye yönelik saldırının karşılıksız kalmayacağı mesajını vermiştir, bk. "NATO Secretary General: We are as united as ever", 27 Ekim 2016, NATO, <http://www.nato.int/cps/en/natohq/index.htm>.
20. "Rusya'dan NATO'ya Karadeniz Uyarısı", *Aydınlık*, 15 Aralık 2016.
21. "Erdoğan'dan NATO'ya 'Karadeniz' Çağrısı", *Aljazeera Turk*, 11 Mayıs 2016.
22. "Rusya Genelkurmayı: Türkiye artık Karadeniz'in Efendisi değil", *Sputnik*, 14 Eylül 2016.

Kaynakça

- Aydın, Mustafa. "Europe's Next Shore: the Black Sea Region after EU Enlargement", Institute for Security Studies, No. 53, 2004.
- "Erdoğan'dan NATO'ya 'Karadeniz' Çağrısı", *Aljazeera Turk*, 11 Mayıs 2016.
- Ereker Fulya, Utku Özer. "Onyedinci Yüzyıldan Günümüze Rusya'nın Karadeniz Politikası", Sezgin Kaya (der.), *Rusya'nın Doğu Politikası*, Bursa: Ekin Yayınları.
- J. Mackinder, Halford. *Democratic Ideals and Reality: a Study in the Politics of Reconstruction*, Washington DC: National Defense University Press Publications, 1942.
- Knyazev, Svytavoslav. "Russia's Lake: The Black Sea Fleet vs. the New Ukraine-Turkey Naval Coalition", Mayıs 2016, <http://www.globalresearch.ca/russias-lake-the-black-sea-fleet-vs-the-new-ukraine-turkey-naval-coalition/5526310>.
- Kramnik, Ilya. "Black Sea Fleet: a 23-year adventure", RIAC, 12 Mart 2014.
- Mahan, Alfred Thayer. *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1763*, İstanbul: Karadeniz Kitap, 2011.
- "NATO Secretary General: We are as united as ever", 27 Ekim 2016, NATO, <http://www.nato.int/cps/en/natohq/index.htm>.
- Oğuz, Turan. "Karadeniz'de Denge Rusya Lehine mi Değişiyor?", Mart 2016, <https://tyrannosurusrex.wordpress.com/2016/03/02/karadenizde-denge-gerçekten-rusya-lehine-mi-degisiyor/>.
- Özçelik, Sezai. "Karadeniz'deki Rus ve ABD Güçlerine Uzman Bakışı", Mart 2014, <http://www.turksam.org/tr/haberin-yorumu-detay/978-karadeniz-deki-rus-ve-abd-guclerine-uzman-bakisi>.

- Özdamar, Özgür. "Security and Military Balance in the Black Sea Region", *Southeast European and Black Sea Studies*, c. 10, 2010.
- Roth, Andrew. "in Diplomatic Defeat, Putin Diverts Pipeline to Turkey", *NY Times*, 1 Aralık 2014.
- "Rusya'dan NATO'ya Karadeniz Uyarısı", *Aydınlık*, 15 Aralık 2016.
- "Rusya Genelkurmayı: Türkiye artık Karadeniz'in Efendisi değil", *Sputnik*, 14 Eylül 2016.
- Sezer, Duygu Bazaoglu. "From Hegemony to Pluralism: The Changing Politics of the Black Sea", *SAIS Review*, c. 17, No. 1, 1997.
- Tanchum, Michael. "Turkey Vulnerable to Rising Russian Power in the Black Sea", *The Jerusalem Post*, 19 Nisan 2014.
- Tellal, Erel. "Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, S. 3, c. 65, 2010.
- Trenin, Dmitri. "Russia's Perspective on the Wider Black Sea Region", Daniel Hamilton and Gerhard Mangott (der.), *The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives*, Washington DC: Center for Transatlantic Relations, 2008.
- Türk Deniz Kuvvetleri, "Ada Sınıfı Korvet Projesi", https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=72 (11 Kasım 2016).
- Türk Deniz Kuvvetleri, "Fırkateyn Projeleri", https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?icerik_id=76&dil=1 (11 Kasım 2016).

İNSAMER

İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANİTARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مرکز البحوث الإنسانية و الإجتماعية

Karadeniz'de Değişen Güç Dengeleri ve

Türkiye-Rusya İlişkileri

Nuhun Gemisi

Sayfa Tasarım: Fatih Hacıoğlu

Baskı: Pelikan Basım Maltepe Mh. Gümüşsuyu Cd.

Odin İş Merkezi No. 28/1 Topkapı-İSTANBUL

Suriye Savaşı'nda görüldüğü gibi, Türkiye ve Rusya'nın birbirleriyle çekiştikleri ve kriz içinde buldukları dönemde her iki ülke de bu durumdan yarar sağlayamamış ve bunun sonucunda iş birliği yoluna giderek atıkları adımlarla küresel boyutta bir etkiye sebep olmuşlardır. Asırlardır Karadeniz'in çevresinde birlikte yaşayan ve dünya politikalarını yönlendiren bu iki devlet, önümüzdeki süreçte de Karadeniz bölgesinde kriz yerine iş birliğini seçerek bölgede istikrar ve refahı egemen kılacaktır. Aksi bir durumda ise, Karadeniz yeni bir çatışma alanına dönüşerek her iki ülkeyi de olumsuz bir şekilde etkileyecektir.